

CATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Nemo, Philippe
Je Západ? / Philippe Nemo ; [z francouzského originálu ...
přeložil Petr Horák]. – 1. vyd. – Brno : Centrum pro studium
demokracie a kultury (CDK), 2011. – 135 s. –
Seriální titulky ; č. 12
Název originálu: Qu'est-ce que l'Occident?
ISBN 978-80-7325-243-4

672/.75(1-15) * 159.923.2 * 124.5 * 316.752 * 930.1

Západní civilizace – dějiny

Identita

Identita

Identita dějin

Seje

145 – Dějiny civilizace. Kulturní dějiny [8]

Presses Universitaires de France, 2004

translation © Petr Horák, 2011

CDK, 2011

ISBN 978-80-7325-243-4

ÚVOD

Fichte považoval za nutné v roce 1808 sepsat *Projev k německému národu*; Julien Benda v roce 1933 *Projev k evropskému národu*.^{*} Dnešní geopolitické okolnosti možná zase vyzývají k sepsání čehosi jako „projev k západnímu národu“.

Mezi těmi třemi situacemi existuje jistá analogie. Fichte přednášel své přednášky v okamžiku, kdy napoleonské invaze ohrožovaly Německo v jeho samotné existenci. Benda uveřejnil svůj esej v době, kdy „evropská občanská válka“, započatá v roce 1914, ohrožovala Evropu v její samotné existenci. V obou případech si autoři uvědomili, že komunity, jichž se týkala tato traumata, „německý národ“ a „evropský národ“, se nacházely spíše na úrovni pocitů, a že kdokoli je chtěl bránit, musel začít tím, že je učiní poznatelnějšími v očích jejich vlastních příslušníků. Pokusili se definovat ideály a hodnoty, jež ztělesňovaly (ve Fichtově případě silně pochybně, ale to je jiný problém). Svými knihami tak přispěli k vytvoření „sebeuvědomění“ Německa a Evropy, což nebylo málo významné pro vznik politických institucí schopných vepsat tyto komunity, totiž II. německou říši a Evropskou unii, do času dějin.

Rovněž dnes geopolitické krize na úsvitu 21. století otřásají skutečností, již pocítujeme jako bytostnou pro naši existenci, kterou si však dostatečně jasně neuvědomujeme. Evropská konstrukce, málo zpochybňovaná během několika padesáti let, vzbuzuje skepsi, protože není zcela jasně patrné, podle jakých kritérií její podněcovatelé chtějí rozšířit Evropu na Východ a na Jih. Terorismus, šíření zbraní

^{*} Johann Gottlob Fichte (1762–1814), *Reden an die deutsche Nation, 1807–1818*, in *Sämtliche Werke*, Hrsg. I. H. Fichte (1845–46) 7, 301. Julien Benda (1867–1956), *Discours à la nation européenne*. [Pozn. překl.]

masového ničení, ekonomická mondializace vzbuzují na obou březích Atlantiku rozdílné odpovědi, jež by mohly dojít až k rozchodu Evropy a Ameriky. Migrační proudy dosahují kritický práh, za nímž se jeví kulturní integrace přistěhovalců jako problematická a je vidět, jak se profiluje společnost, jež by mohla být kulturně pluralistická. Ve všech těchto problémech je zjevně zapojena jedna skutečnost – „Západ“ – o němž se z tohoto důvodu jeví jako nutné pokusit se získat přesnou ideu.

Co je to „Západ“, *the West*? Vykazuje tato civilizace nebo tato kultura – nesnažme se zde rozlišovat oba termíny – hlubší jednotu než své geopolitické rozdíly? Má společné hodnoty a instituce, jež z ní činí jeden a týž svět, odlišující se ještě na dlouho od světa čínského, japonského, indického, arabskomuslimského, afrického, dokonce světů majících pověst, že jsou mu blízké, jako jsou ortodoxie východoevropská a ruská, Latinská Amerika nebo Izrael? Jestliže ano, existuje mezi západními zeměmi hluboká solidarita, jež by ospravedlnila, aby byl politicky sjednocen tím nebo oním způsobem tento celek (příčemž Evropská unie a Americké impérium jsou z tohoto hlediska dvěma falešně dobrými ideami)? A jestliže tato civilizace dosáhla jisté podoby univerzálna, jejichž zmizení nebo zeslabení by zasáhlo lidstvo jako celek, musíme snad hájit takovou civilizaci nejen proti hrozbám vojenského typu, nýbrž rovněž proti hrozbám rozpadu, jež představují vzrůst komunitarismu nebo kulturní křížení?

Tento esej si neklade za cíl odpovídat přímo na uvedené otázky – v závěru jen naznačím několik cest – chce však představit určité historické a filosofické klíče k možným odpovědím.

Západní civilizaci lze vskutku v prvním přiblížení představit prostřednictvím právního státu, demokracie, intelektuálních svobod, kritické racionality, vědy, svobodné ekonomiky založené na soukromém vlastnictví. Ovšem nic z toho není „přirozené“. Tyto hodnoty, tyto instituce jsou

plodem dlouhého historického budování. Získal jsem o něm jistou vědomost, když jsem pracoval na obsáhlých *Dějínách politických idejí*, sahajících od antiky až po zcela nedávnou dobu.¹ Ve světle toho, co mne tato dlouhá práce naučila, se domnívám, že lze strukturovat kulturní morfogenezi Západu navzdory jeho veškeré komplexnosti do pěti podstatných událostí:

- 1) do vynálezu Obce, svobody pod zákonem, vynálezu vědy a školy Řeky;
  - 2) do vynálezu práva, soukromého vlastnictví, „osoby“ a humanismu Římem;
  - 3) do etické a eschatologické revoluce způsobené Bibli: milosrdenství, jež překonává výkon justice, eschatologického pojetí lineárního času, času Historie;
  - 4) do „papežské revoluce“ 11.–13. st., jež vědomě nastolila užívání lidského rozumu ve dvou podobách řecké vědy a římského práva k tomu, aby vepsala do dějin biblickou etiku a biblickou eschatologii, čímž dosáhla první opravdové syntézy „Athén“, „Říma“ a „Jeruzaléma“;
  - 5) do prosazování liberální demokracie, jejího vyzdvižení, uskutečněného tím, co se shodně nazývá velkými demokratickými revolucemi (Holandsko, Anglie, Spojené státy, Francie, později v různých obdobích všechny země západní Evropy). Jelikož je pluralismus účinnější než jakýkoli přirozený nebo umělý řád použitý na vědu, politiku, ekonomii, tato poslední událost poskytla Západu bezpříkladnou mohutnost vývoje, jež mu umožnil zplodit to, čemu říkáme *modernita*.
- Tě první události se běžně říká „řecký zázrak“, ta třetí se sama nazývá prorockou. Dá se však rovnou tvrdit, že všech pět uvedených událostí či historických skutečností představuje *zázraky*. Všechny představují trvalá řešení, trvalé působení v kulturních dějinách, představují kulturní skoky. Některé z nich se rovněž týkaly nebo týkají nezápadních civilizací. Ale to, co je nejvlastnější Západu, je to, že byl *modelován všemi pěti událostmi a žádnou jinou*.

V tom, co bude následovat, bych rád načrtl schematicky tuto morfogenezi. Nezamýšlím samozřejmě shrnout na několika desítkách stran „dějiny západní civilizace“, ani navrhnout něco nového ohledně každého z pěti prvků jako takových. Zamýšlím vyzvednout jisté abstraktní prvky těchto událostí – jež identifikuji podle vlastního uvážení a vědomě je zjednodušuji – a ukázat, jak se poskládaly, aby stvořily *vlastního ducha* dnešních západních lidí.

Jsem si vědom četných námitek, jak zásadních, tak metodických, jež může takový postup vyvolat. Nejvážnější je ta, že když kladu otázku „Co je to?“ ve zdánlivé snaze definovat jakousi podstatu, hrozí, že upadnu do osidel esencionalismu, jež spočívají v tom, že lidským skupinám připisují jakousi věčnou, nesdělitelnou podstatu a endogenní bytí.

Moje metodologie taková není. „Západ“, jež se pokouším definovat, není jeden *lid*, ale jistá *kultura*, postupně nesená *vícero národy*. V této historii byli zapojeni lidé různých etnik, kteří dobrovolně přijímali hodnoty, jež byly cizí jejich původní skupině. Myslím na Římany, kteří se helenizovali, na poražené Galy, kteří se více méně ochotně latinizovali (během dvou nebo tří generací zcela opustili svůj jazyk), na pohanské Evropany, kteří masově přijímali křesťanství, později na křesťanskou Evropu, jež se rozhodla osvojit si římské právo a řeckou vědu a konstituovat *tuto minulosť* jako *svou* minulosť, jako zdroj svých norem, své představitivosti a své totožnosti. Tyto skupiny vždy zpětně přijaly duchovní příbuzenství, jež neodpovídalo jejich biologickému nebo etnickému příbuzenství, a učinily tak na základě svobodného rozhodnutí svých vedoucích činitelů a svých myslitelů. Školy ve francouzských koloniích byly vystaveny velkému posměchu za to, že učily malé Afričany, jaké byly velké okamžiky francouzské historie – soissonská váza, Johanka z Arku – tak, jako by tyto události byly *jejich* dějinami. Bylo to tak absurdní? Co jiného jsme my Evropané než potomci kolonizovaných lidí, kteří uznali za své předky spíše Sokrata a Cicera, Mojžíše a Ježíše než

nevychované bytosti zalidňující keltské a germánské lesy? Hodnoty a instituce vytvářené v dlouhých kulturních dějinách Západu náleží k tomu, co Karl Popper nazval „třetím světem“ – ke světu idejí, představ, doktrín, k vskutku kulturním skutečnostem. Dnes jsou přístupné všem národům světa, pokud je shledávají za dobré, a tedy žádné výlučné vlastnictví neexistuje. Esencialismus je mimo.

Nechci však polemizovat. Pozitivním a analytickým způsobem budu charakterizovat podstatný přínos každé z uvedených pěti událostí a ukáži, jak se tyto přínosy šťastně zkomponovaly, aby vytvořily podobu Západu.²